

‘The Belgians ran at the first shot’

De slag bij Waterloo en de retoriek van de lafheid

Jos Gabriëls

TVGESCH 129 (4): 523–543

DOI: 10.5117/TVGESCH2016.4.GABR

Abstract

‘The Belgians ran at the first shot.’ The battle of Waterloo and the rhetoric of cowardice

For many generations British historians have decried the conduct of the Dutch troops at the battle of Waterloo as cowardly, an accusation which Dutch and Belgian historians, in their turn, have tried time and again to refute. This accusation of cowardice results from the exclusive and uncritical use a chauvinistic British historiography made of compatriotic eyewitness accounts. The slighting assessments of the Dutch military they contain, in most cases, derive from misinterpretation: the smoke and noise, the chaos and danger of battle precluded an objective appraisal of each other’s combat performance. Miscommunication further enhanced this negative opinion. Since the occasional allies of Waterloo were not allowed time to get to know and appreciate one another, they were unfamiliar with each other’s language, uniforms, and command structure. Nonetheless, the British were certainly acquainted with fighting side by side with foreign troops, and they were more than willing, if applicable, to appraise their professionalism. As this common battle experience was lacking at Waterloo, historical prejudices could easily prevail.

Keywords: Battle of Waterloo, cowardice, allied military cooperation, historiography, Napoleonic warfare

Op 18 juni 1815 stonden op het plateau van Mont-Saint-Jean, even bezuiden het dorpje Waterloo, twee legers tegenover elkaar. Aan de ene zijde bevond zich een Franse troepenmacht van ruim 77.000 man onder bevel van keizer Napoleon, die zo snel mogelijk Brussel wilde innemen. Aan de andere zijde had zich een geallieerde strijd-

macht van ongeveer 73.000 man verschanst onder de Britse hertog van Wellington, die dit koste wat kost wilde voorkomen. Laatstgenoemd leger was multinationalaal en daarmee ook polyglot van samenstelling: het bestond *grosso modo* voor een derde uit Britten, voor een derde uit recentelijk in een nieuwe staat ver-

enigde noord- en zuid-Nederlanders en voor een derde uit Duitsers, te weten Hannoveranen, Nassauers en Brunswijkers. Nadat hij twee dagen eerder, op 16 juni, bij Quatre-Bras met grote moeite een deel van de Franse troepenmacht had weerstaan, was Wellington teruggetrokken naar Mont-Saint-Jean, vastberaden om daar Napoleons opmars naar het noorden tot staan te brengen. Dit zou echter alleen mogelijk zijn wanneer het Pruisische leger onder veldmaarschalk Blücher hem tijdig te hulp zou komen. Het was – in de hertogs veelgeciteerde woorden – ‘a near run thing’, maar de opzet slaagde, en Napoleon werd verpletterend verslagen.¹

Een historiografische controverse

Al onmiddellijk na de slag bij Waterloo verschenen in verscheidene landen prenten en karikaturen waarop de verslagen Franse keizer in grote haast het strijdtoneel verlaat, zijn troepen aan hun lot overlatend. Titels als *Flight of Buonaparte from the Field of Waterloo*, *Buonapartes feige Flucht nach der Schlacht von la Belle Alliance* of simpelweg *Le Déserteur* laten er geen misverstand over bestaan: Napoleon is een lafaard. Uiteraard is deze beschuldiging niet terecht; de Franse keizer had immers niet alleen een verantwoordelijkheid als opperbevelhebber, maar ook als staatshoofd. Voor hem was het dus geen ‘sauve

qui peut’, maar ‘sauve *ce qu’on peut*’. En ook de Franse militairen toonden zich bij Waterloo allesbehalve lafaards; hun vermetele cavaleriecharges en stervende gardecarrés bewijzen dit. Wat deze prenten weergeven, is de retoriek van de overwinnaar. Zij die zegevieren, bepalen de geschiedenis en vellen het morele oordeel. De rolverdeling tussen helden en lafaards is dan snel gemaakt. ‘After war, when victors write history, as they proverbially do, they focus on their bravery and triumphs. If cowardice enters the narrative, it generally does so in the distance, a feature of the vanquished army,’ aldus Chris Walsh in zijn recente *Cowardice. A brief history*.²

Le Déserteur. Franse spotprent door F. Dubois uit juli 1815. Napoleon ontvlucht het slagveld van Waterloo, terwijl hij zijn troepen toeroept: ‘Braves Français, combattez pour moi’.

Bron: C. Clerc, *La caricature contre Napoléon* (Parijs 1985) 227. Collectie Bibliothèque nationale de France, Parijs

1 Dit artikel is een uitgebreide versie van een lezing gehouden tijdens het symposium ‘Waterloo 200: de slag om de herinnering’ op 11 september 2015 in het Rijksmuseum in Amsterdam. Graag dank ik mijn collega’s van het cluster ‘Staat’ van het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, de anonieme referenten van het *Tijdschrift voor Geschiedenis* en Detlev van Heest voor hun commentaar bij een vorige versie van dit artikel.

2 Chr. Walsh, *Cowardice. A brief history* (Princeton 2014) 15.

Dat de overwinnaar schampert over de moed van de overwonnenen, is dus niet ongewoon. Bij Waterloo doet zich echter het opmerkelijke – zij het niet unieke – verschijnsel voor dat de Britse overwinnaars zich ook geringschattend uitlieten over hun geallieerde medestrijders. En dan niet zozeer over Blüchers Pruisen, die hen immers door tijdig op het slagveld te arriveren ternauwernood van de ondergang hadden gered, als wel over de kleine bondgenoten in Wellingtons geallieerde strijdmacht. Met name het optreden van de ‘Belgians’, het verzamelbegrip waarmee de Britten doorgaans de gehele Nederlandse troepenmacht – dus ‘Hollanders’ én ‘Belgen’ – aanduiden, gaf aanleiding tot smalende, ja zelfs verontwaardigde commentaren over hun vermeend onstandvastige of lafhartige optreden. Pierre Robin spreekt in dit verband over ‘une légende noire des troupes hollandobelges à Waterloo’.³

Van deze misprijzende houding was al direct na de veldslag sprake, maar zij ontwaardde pas in een serieus dispuut door toedoen van William Siborne. Deze Engelse legerkapitein had in de jaren 1830 schriftelijke informatie ingewonnen bij honderden hoofdzakelijk Britse veteranen ten behoeve van een omvangrijk schaalmodel dat hij van de slag bij Waterloo wilde maken.⁴ Met deze getuigenissen als

uitgangspunt publiceerde Siborne in 1844 zijn *History of the war in France and Belgium in 1815*.⁵ Op basis van wat de Britse officieren hem zo’n twintig jaar na dato over het verloop van de veldslag hadden meegedeeld, en bewust voorbijgaand aan Nederlandse ooggetuigen en documentatie, uitte hij hierin aan het adres van het Nederlandse leger ‘de onteerende beschuldiging van als lafaards den strijd te hebben ontweken’.⁶ Deze laatste woorden zijn van de Nederlandse kapitein Willem Jan Knoop, die in 1846 als eerste in de aanval ging tegen de aantijgingen van zijn Engelse collega. Ook na hem – tot op de dag van vandaag – zouden de aanvalen doorgaan op deze laatdunkende, door Siborne geïnspireerde Britse houding.⁷ Het is inmiddels een heel regiment publicisten dat het Nederlandse aandeel in de strijd recht heeft willen doen: militairen, academici en amateurhistorici; overigens niet alleen Nederlanders en Belgen, maar ook Duitsers en zelfs Britten.⁸

5 W. Siborne, *History of the war in France and Belgium in 1815, containing minute details of the battles of Quatre-Bras, Ligny, Wavre and Waterloo* (1844; 3de herziene druk; Londen 1848). Hierna zal steeds worden verwezen naar deze derde herziene druk, waarin de auteur zijn critici in sommige opzichten enigszins tegemoet is gekomen.

6 W.J. Knoop, *Beschouwingen over Siborne's Geschiedenis van den oorlog van 1815 in Frankrijk en de Nederlanden, en wederlegging van de in dat werk voorkomende beschuldigingen tegen het Nederlandsche leger* (Breda 1846) 50.

7 Recente voorbeelden bij: V. Baker-Smith, *Wellington's hidden heroes. The Dutch and the Belgians at Waterloo* (Oxford etc. 2015) 115.

8 W.J. Knoop (1846); E. van Löben Sels (1849); B. Renard (1855); A.M. Eenens (1879); W.E.A. Wüppermann (1895); H. Maxwell (1899); D.C. Boulger (1901); F. de Bas en J. de t'Serclaes de Wommersom (1908-1909); K. Bleibtreu (1926); W.G. de Bas (1939); N. Vels Heijn (1974); D. Hamilton-Williams (1993); M. Adkin (2001); P. de Wit (2005-2015); A. Dellevoet (2008); E. Muilwijk (2012-2014); J. Op de Beeck (2013); G. Glover (2014); V. Baker-Smith (2015).

3 P. Robin ed., *Waterloo. La campagne de 1815 racontée par les soldats français* (Parijs 2004) 61.

4 P. Hofschröer, *Wellington's smallest victory. The Duke, the model maker and the secret of Waterloo* (Londen 2004); D. Hamilton-Williams, *Waterloo, new perspectives. The great battle reappraised* (Londen 1993) 19-30.

Deze historiografische controverse zal hier niet worden naverteld; dat is in 2015 nog gebeurd in de ter gelegenheid van het jubileumjaar verschenen publicaties van Sloos, *Onze slag bij Waterloo*, en van De Jong, Schoenmaker en Van Zanten, *Waterloo. 200 jaar strijd*.⁹ In dit artikel staan de beschuldigingen van lafheid zelf centraal. Het richt zich, met andere woorden, op het retorische aspect van de pennestrijd, waarbij retoriek wordt opgevat als de manipulatieve argumentatie bedoeld om anderen, in het kader van een debat, voor het eigen standpunt te winnen. Vier aspecten zullen hierbij de aandacht krijgen: wat is de inhoud en het waarheidsgehalte van de intergeallieerde beschuldigingen van lafheid, en hoe konden zij ontstaan en zo lang blijven bestaan?

Het moment om deze vragen aan de orde te stellen is juist nu opportuun. Het dubbele eeuwfeest van Waterloo heeft met name in het Verenigd Koninkrijk geleid tot een *bandjir* aan publicaties, waarvan ook enkele het gebrek aan moed in de eigen Britse gelederen aan de orde durven te stellen. Vooral het boek van Tim Clayton – door vele recensenten geprezen als de beste nieuwe studie over de slag – en het aan Waterloo gewijde hoofdstuk in Rory Muir's Wellington-biografie dienen in dit verband te worden genoemd.¹⁰ De afgelopen jaren zagen we bovendien een toename van het aantal bronnedities over Waterloo en de (her)uitgave van ver-

scheidene egodocumenten van deelnemers aan de slag.¹¹ Ook over Wellingtons leger in de jaren 1808-1815 zijn belangrijke nieuwe studies verschenen, zoals die van Edward Coss, Kevin Linch en Gavin Daly, die het inzicht in begrippen als militaire eer en plichtsbesef, moed en angst in hun vroeg-negentiende-eeuwse context aanzienlijk hebben verruimd.¹² Voor het Nederlandse leger in dit tijdvak ontbreken dergelijke publicaties vooralsnog, maar onze kennis van het Nederlandse aandeel in de strijd bij Waterloo is inmiddels wel toegenomen, vooral dankzij nauwgezet bronnenonderzoek door amateurhistorici als André Dellevoet, Erwin Muilwijk en Pierre de Wit.¹³ Twee recente publicaties zijn in het bijzonder van invloed geweest op dit artikel. Voor het bepalen van de vraagstelling was de studie van Chris Walsh over lafheid van groot belang, terwijl voor de beantwoording hiervan het door Mark Wishon in zijn onderzoek naar Brits-Duitse militaire samenwerking

9 L.Ph. Sloos, *Onze slag bij Waterloo. De beleving van de overwinning op Napoleon in Nederland* (Nijmegen 2015) 49-59; J. de Jong, B. Schoenmaker en J. van Zanten, *Waterloo. 200 jaar strijd* (Amsterdam 2015) 253-257.

10 T. Clayton, *Waterloo. Four days that changed Europe's destiny* (Londen 2014) 379-380; R. Muir, *Wellington. II: Waterloo and the fortunes of peace, 1814-1852* (New Haven etc. 2015) 65-66, 73-75.

11 G. Glover ed., *The Waterloo archive* (6 dln.; Barnsley 2010-2014); J. Franklin ed., *Waterloo. Netherlands correspondence* (2 dln.; Ulverston 2010-2012); idem ed., *Waterloo. Hanoverian correspondence* (2 dln.; Ulverston 2010-2012).

12 E.J. Coss, *All for the King's shilling. The British soldier under Wellington, 1808-1814* (2010; Norman, OK 2015); K. Linch, *Britain and Wellington's army. Recruitment, society and tradition, 1807-15* (Basingstoke 2011); G. Daly, *The British soldier in the Peninsular War. Encounters with Spain and Portugal, 1808-1814* (Basingstoke 2013).

13 A. Dellevoet, *The Dutch-Belgian cavalry at Waterloo. A military history* (Den Haag 2008); E. Muilwijk, *The Netherlands field army during the Waterloo campaign* (3 dln.; Bleiswijk 2012-2014); P. de Wit, *The campaign of 1815. A study*. Digitale publicatie: <http://www.waterloo-campaign.nl/> (geraadpleegd 17 augustus 2016).

gehanteerde analysemodel onmisbaar bleek.¹⁴

Angst en eer

Dat sommige militairen liever vluchten dan vechten, is een universeel fenomeen. Maar de beoordeling van dit gedrag, zo leert Walsh ons, verschilt naar plaats en tijd. Plichtsverzaking op het slagveld werd van oudsher gezien als een moreel vergrijp, omdat de militairen in kwestie tekort zouden schieten tegenover de anderen: hun kameraden, hun superieuren, hun vaderland. Lafheid, aldus George Washington in 1775, is van alle misdrijven ‘the most infamous in a Soldier, the most injurious to an Army, and the last to be forgiven’. Pas in de tweede helft van de negentiende eeuw drong in bredere kring het besef door dat niet iedereen in legerdienst per definitie dapper is. Gaandeweg groeide de bereidheid om gebrek aan moed medisch *casu quo* psychisch te begrijpen in plaats van het op voorhand moreel te veroordelen. Van deze door Walsh als ‘new tolerance’ aangeduide mildheid was in de Europese samenleving anno 1815 nog geen sprake.¹⁵ Vandaar dat tegen lafaards binnen de eigen gelederen nog streng werd opgetreden. En vandaar dat in internationaal verband lafheid zo’n geschikt – want gevoelig – thema vormde om de troepen van andere landen te discreditieren.

Behalve sociaal verwerpelijk, als een moreel vergrijp, was lafheid op het slag-

veld anno 1815 ook een schending van de krijgstucht. Maar terwijl het juridisch aspect van het begrip zich laat vastleggen in artikelen in het militair wetboek, is de cultureel bepaalde en emotioneel beladen connotatie veel moeilijker te vatten. ‘The idea of cowardice,’ aldus Walsh, ‘may be so various in its manifestations, and in the judgments they provoke, that a unitary concept can never be sufficiently refined to get the moral call right.’¹⁶ Om een welomschreven definitie van lafheid te velde te formuleren zullen wij ons dus noodzakelijkerwijs moeten baseren op de desbetreffende bepalingen in het toenmalige Britse en Nederlandse militair strafrecht.¹⁷ Daarbij mogen we echter de morele connotatie van het begrip nimmer uit het oog verliezen.

Bij ‘cowardice in the face of the enemy’ is er sprake van desertie, dat wil zeggen het zonder toestemming verlaten van een militaire eenheid of positie met de nadrukkelijke bedoeling niet meer terug te keren.¹⁸ Desertie is dus de handeling, en lafheid is een van de vele motieven die hieraan ten grondslag kunnen liggen. Een militair kan namelijk om uiteenlopende redenen deserteren, zoals het niet uitbetalen van soldij, te weinig voedsel of

16 Walsh (*Cowardice*, 7) ontleent deze uitspraak, die betrekking heeft op lafheid van militairen te velde, aan: W.I. Miller, *The mystery of courage* (Cambridge, MA etc. 2000) 2.

17 E. Samuel, *An historical account of the British army and of the law military, ... with a free commentary on the Mutiny Act and the Rules and Articles of War, illustrated by various decisions of courts martial* (Londen 1816) art. 19 en 20 (pp. 588-607); M.S. Pols, *Het crimineel wetboek voor het krijgsvolk te lande, met eene toelichting* (Den Haag 1867) art. 94 en 95 (pp. 244-246). Vgl. W. Hough, *The practice of courts-martial, also the legal exposition and military explanation of the Mutiny Act and Articles of War* (2de druk; Londen 1825) 340-341.

18 Samuel, *Historical account*, 323.

14 Walsh, *Cowardice*; M. Wishon, *German forces and the British army. Interactions and perceptions, 1742-1815* (Basingstoke 2013).

15 Walsh, *Cowardice*, 49-51, 128-129, 131-132, 141-143. De uitspraak van Washington wordt geciteerd op p. 49.

slechte huisvesting, onrechtvaardige behandeling door meerderen of onaangename bejegening door medesoldaten, een geliefde ver weg of een liefde nabij, heimwee of economische onmisbaarheid thuis, gebrek aan vertrouwen in de bevelvoering of gebrek aan overtuiging de juiste zaak te dienen.¹⁹ Terwijl drijfveren als deze een militair ertoe kunnen brengen om er nog voor enig gewapend treffen – al in kazerne of kampement – vandoor te gaan, doet desertie uit lafheid zich daarentegen alleen voor op of rond het slagveld. In strijd met wat er van hem wordt verwacht, onttrekt de militair zich daar aan de fysieke confrontatie met de vijand, hetzij door deze confrontatie niet of onvoldoende aan te gaan, hetzij door het slagveld helemaal te mijden. Bepalend voor dit gedrag is de buitensporige angst voor ernstige verwonding of dood. Wanneer deze angst een militair ervan weerhoudt te doen wat hij moet doen, spreekt men van lafheid te velde.²⁰

Dat militairen bang waren op het slagveld werd overigens door de legerleiding niet ontkend en hun evenmin ontzegd, zeker niet in het geval van rekruten die de werkelijkheid van de Napoleontische veldslag niet eerder hadden ervaren.²¹ Deze werkelijkheid was gruwelijk. Om

urenlang in formatie onder onophoudelijk artillerievuur passief te blijven staan, terwijl vijandelijke projectielen links en rechts van hen slachtoffers maakten, was voor de soldaten een zenuwslopende beproeving.²² Joanna Bourke spreekt in dit verband over de 'unequal competition between technology and corporeality' als kenmerk van de moderne oorlogvoering.²³

Bij Waterloo bestookten de circa tachtig kanonnen van Napoleons *Grande Batterie* de geallieerde linies tegenover hen met ongekende vuurkracht.²⁴ Wellington wist de verliezen te beperken door zijn troepen achter een langgerekte heuvelrug op te stellen, grotendeels buiten het zicht en voor een belangrijk deel ook buiten het schootsveld van het Franse geschut. Bovendien gaf hij opdracht zijn mannen – infanteristen zowel als cavaleristen – ter verdere beschutting plat op grond te laten liggen.²⁵ Vooral dit laatste bevel mag hoogst opmerkelijk heten, want behalve wegluchten werden ook wegkruipen en wegduiken (*cowering*) als archetypische uitingsvormen van lafheid beschouwd. Dat in dit geval de opperbevelhebber het

19 Vgl. R. Fantina, *Desertion and the American soldier, 1776-2006* (New York 2006) hfst. 1 en 2.

20 Deze definitie van lafheid te velde staat erg dicht bij de algemene definitie die Walsh (*Cowardice*, 7-8) geeft van een lafaard: 'a coward is someone who, because of excessive fear, fails to do what he is supposed to do'. Vgl. D.N. Walton, *Courage. A philosophical investigation* (Berkeley etc. 1986) 89: 'Cowardice always results from fear'. Vgl. Miller, *Mystery of courage*, 94-101; vgl. J. Fennell, 'Courage and cowardice in the North African campaign', *War in History* 20 (2013) 99-122, aldaar 101-102.

21 L. Montroussier, *Éthique et commandement* (Parijs 2005) 203.

22 Keegan, *The face of battle* (1976; Londen 2000) 161; R. Muir, *Tactics and the experience of battle in the age of Napoleon* (New Haven etc. 2000) 47-48; J. Mastnak en M.A. Tänzer, *Diese denkwürdige und mörderische Schlacht. Die Hannoveraner bei Waterloo* (Celle 2003) 44; G. Bodinier, *Les officiers du Consulat et de l'Empire* (Parijs 2014) 414, 427.

23 J. Bourke, *Fear, a cultural history* (pb; Emeryville, CA 2006) 204. In verband hiermee beklemtoont deze auteur dat vooral de gedwongen passiviteit, de onmacht een aanval meteen te kunnen beantwoorden, de angst vergroot: *ibidem*, 205-206, 208-211. Vgl. R. Holmes, *Firing line* (Harmondsworth 1987) 231-233.

24 Muir, *Wellington II*, 65, 72; Clayton, *Waterloo*, 379; Dellevoet, *Dutch-Belgian cavalry*, 140 (noot 164).

25 Coss, *All for the King's shilling*, 158, 174; Clayton, *Waterloo*, 334, 381.

verordonneerde, maakte het weliswaar acceptabel, maar beslist niet heroïsch.²⁶

Om de bataljons en eskadrons op het slagveld te laten standhouden onder onophoudelijk kanonvuur of in een bajonet- of cavaleriecharge op de vijand te doen afstormen was de taak van de officieren.²⁷ Hoog te paard voor de troepen, kleurig en bepluimd, en daarmee een gemakkelijke schietschijf voor de vijand, moesten zij de soldaten door hun koelbloedigheid moed en vertrouwen inboezemen.²⁸ Kolonel H. Detmers, die bij Waterloo een Nederlandse infanteriebrigade commandeerde, deed dit bijvoorbeeld door midden in het strijdgewoel onverstoort zijn pijp te blijven roken.²⁹ Op het slagveld toonden officieren hun doodsverachting aan hun manschappen, medeofficieren en meerderen. Hun taak was niet zozeer om zelf te strijden als wel om voor te gaan in de strijd: 'Vous êtes là pour vous faire tuer les premiers,' zo voegde een Franse generaal zijn officieren toe.³⁰ Juist om deze – zoals Holmes het noemt – 'demonstrative courage' te accentueren leidden sommige commandanten de charge ongewapend.³¹ De prins van Oranje met zijn steek in de hand bij Quatre-Bras en de Britse infante-

riegeneraal sir Thomas Picton zwaaiend met zijn paraplu bij Waterloo zijn hiervan voorbeelden.³²

De voorbeeldrol van de officieren op het slagveld kan niet genoeg worden onderstreept. Zij dienden de angst van hun manschappen te beteugelen, want deze mocht nooit de overhand krijgen en hen nimmer belemmeren. De soldaten konden doodnervus zijn – vaak getemperd door het uitdelen van sterke drank³³ – maar vertoon van panische angst (*terreur panique*) moest koste wat kost worden voorkomen, omdat deze gemakkelijk van een enkeling of enkelen kon overslaan op het gehele korps.³⁴ In dit verband zij erop gewezen dat beschuldigingen van lafheid aan het adres van vreemde troepen – hetzij die van de vijand, hetzij die van een bondgenoot – steevast in collectieve termen werden verwoord. De kritiek gold nooit een individuele militair die de benen nam, maar het was een hele eenheid die vluchtte; het waren *de* buitenlanders die er als eersten vandoor gingen: 'the Belgians ran at the first shot', zo meende menige Britse deelnemer aan de slag bij Waterloo.³⁵ Wel werd dit collectieve falen impliciet, maar soms ook expliciet, toegeschreven aan de in hun taak tekortschietende individuele officieren.

26 Walsh, *Cowardice*, 87-88; Keegan, *Face of battle*, 177-178; Muir, *Tactics*, 48-49.

27 Montroussier, *Éthique et commandement*, 204; Bodinier, *Officiers*, 413-415.

28 Vgl. Walsh, *Cowardice*, 91, 223 (noot 52).

29 B. Schoenmaker, 'De veteranen van Waterloo', *Historisch Nieuwsblad* (juni 2015) 20-29, aldaar 29.

30 Geciteerd in: Bodinier, *Officiers*, 422. Vgl. Muir, *Tactics*, 164, 186. Muir (ibidem, 190) wijst er overigens op dat bij Waterloo 'the only allied contingent where the officers did not sustain casualties at a greater rate than their men was the Dutch-Belgian'. Hij wijt dit aan falend leiderschap van de Nederlandse officieren.

31 R. Holmes, *Redcoat. The British soldier in the age of horse and musket* (Londen 2002) 394; Bodinier, *Officiers*, 418-428; Montroussier, *Éthique et commandement*, 204-205; Keegan, *Face of battle*, 188-189.

32 M. Robinson, *The battle of Quatre-Bras, 1815* (Stroud 2010) 202; Chr. Summerville, *Who was who at Waterloo. A biography of the battle* (Harlow 2007) 318.

33 Keegan, *Face of battle*, 181-182; Holmes, *Redcoat*, 406, 397; Muir, *Tactics*, 199-200.

34 Holmes, *Firing line*, 227-229. Vgl. J. Bourke, *Fear*, 200.

35 Citaat – tevens titelcitaat van dit artikel – ontleend aan een brief van de Britse kornet Ch. Short aan zijn moeder, 19-6-1815 (G. Glover ed., *The Waterloo archive* (6 dln.; Barnsley 2010-2014) IV, 236). Dezelfde uitdrukking in: W. Tomkinson, *The diary of a cavalry officer in the Peninsular and Waterloo campaigns, 1809-1815*. J. Tomkinson ed. (Londen 1894) 295.

Bij Waterloo geldt het gedrag van het Hannoveraanse regiment Huzaren van de Hertog van Cumberland hiervan als schoolvoorbeeld. Robin noemt het 'un cas "flamboyant", incontestable de lâcheté en corps'.³⁶ Hoewel deze troepen in tweede linie in reserve stonden opgesteld, veroorzaakte het onophoudelijke Franse artillerievuur alsnog doden en gewonden in hun gelederen. Dit kwam mede omdat deze ruiters, in tegenstelling tot de eenheden om hen heen, om onverklaarbare redenen in het zadel bleven en niet op de grond waren gaan liggen.³⁷ Gaandeweg ontstond hierover steeds grotere nervositeit in het ruim 500 sabels tellende regiment. Dit bestond grotendeels uit welgestelde jongelieden in fraaie uniformen, die zo groen waren als zichzelf, want het ontbrak hen aan iedere militaire ervaring.

Toen het korps zich aan het einde van de middag uit eigen beweging begon terug te trekken naar de achterhoede, kreeg het van de bevelhebber van de geallieerde cavalerie, lord Uxbridge, opdracht te blijven staan. Aan de adjudant die dit bericht overbracht, liet de regimentscommandant, luitenant-kolonel G.A. *Freiherr* von Hake, evenwel weten geen vertrouwen te hebben in zijn manschappen. Zij waren immers vrijwilligers en hun paarden waren hun eigendom, die ze niet langer aan gevaar wilden blootstellen.³⁸ Verscheidene andere opperofficieren – tot Wellington toe – deden daarna pogingen Von Hake

van zijn voornemen af te brengen diens bange huzaren van het slagveld weg te leiden. Het was alles tevergeefs. Uiteindelijk zou het regiment pas voor de poorten van Brussel halt houden.³⁹

Niet alleen de Huzaren van Cumberland waren bang. Noodlottigerwijs was ook hun commandant, Von Hake, geheld. Een subalterne officier hekelde de 'Mangel an angeborenem Mut' van deze edelman zonder veel krijgservaring.⁴⁰ Aangezien hij dientengevolge niet in staat bleek zijn ruiters door een moedig voorbeeld de Franse kanonnade te doen doorstaan, maar hen daarentegen ver van het slagveld wegvoerde, was Von Hake als officier ernstig in gebreke gebleven. Het *General-Kriegesgericht* in Hannover veroordeelde hem in oktober 1815 'wegen befehls- und pflichtwidriger Verlassung des Schlachtfeldes' tot oneervol ontslag uit het leger, met verlies van rang en pensioen.⁴¹

Overste Von Hake werd gezien als een lafaard, wat gelijkstond aan een man zonder eer.⁴² En eer nam in de oorlogvoering aan het begin van de negentiende eeuw nog altijd een centrale plaats in. Het is een veelomvattend begrip, dat varieert naar plaats en tijd. Bovendien dient het te worden onderscheiden in een 'intern' en een 'extern type', waarbij het, in Paul Robinsons woorden, gaat om het verschil

36 Robin, *Waterloo*, 64. Vgl. Muir, *Tactics*, 209.

37 M. Adkin, *The Waterloo companion* (Londen 2001) 218; H.T. Siborne, *Waterloo letters. A selection from original and hitherto unpublished letters, bearing on the operations of the 16th, 17th and 18th June 1815, by officers who served in the campaign* (Londen etc. 1891) 50.

38 Siborne, *Waterloo letters*, 18; Mastnak en Tänzer, *Denkwürdige und mörderische Schlacht*, 46.

39 P. de Wit, 'Hanoverian issues' (febr. 2013) 1. Digitale publicatie: <http://www.waterloo-campaign.nl/bestanden/files/notes/june18/note.14.pdf> (geraadpleegd 17 augustus 2016).

40 Mastnak en Tänzer, *Denkwürdige und mörderische Schlacht*, 46. De militaire carrière van Von Hake in: W. von Hassel, *Geschichte des Königreichs Hannover. I: Von 1813 bis 1848* (Bremen 1898) 130 (noot 1).

41 Bekendmaking van het vonnis: *Allgemeine Zeitung*, 18 februari 1816, p.195. De Wit, 'Hanoverian issues', 2-3.

42 Vgl. Siborne, *History of the war*, 298.

Wellington at Waterloo. Schilderij door R.A. Hillingford uit 1892 (Particuliere collectie). De kleurenprent die later van dit populaire schilderij werd gemaakt, kreeg als titel 'What will they say of this in England?', de woorden waarmee Wellington zijn troepen bij Waterloo aanspoorde.

Wikimedia Commons

tussen 'one's own standards of correct behaviour' enerzijds en 'what society desires and rewards' anderzijds.⁴³ Dit geldt ook voor het specifiekere begrip militaire eer. Het optreden van officieren te velde heeft bovenal betrekking op externe eer: op de reputatie van en de achting voor de betrokkene in de ogen van anderen, de 'honourgroup'. De vereiste eigenschappen daarbij zijn moed, gehoorzaamheid en plichtsbesef om – zoals gezegd – de troepen overeenkomstig de bevelen onverschrokken voor te gaan in de strijd.⁴⁴

De militaire eer moest tot het uiterste worden verdedigd, en wel op drie niveaus. Allereerst was er de nationale eer, waaraan de legerleiding graag appelleerde. 'Stand fast! We must not be beat! What will they say of this in England?' riep Wellington naar de soldaten van een carré dat

dreigde te bezwijken onder de Franse cavalerieaanvallen.⁴⁵ Dat de commandant van de Huzaren van Cumberland door de krijgsraad werd veroordeeld, maar dat het regiment zelf van alle beschuldigingen geheel werd vrijgesproken, aangezien het slechts de bevelen had opgevolgd, moet eveneens in dit licht worden gezien. Door 'die gänzliche Schuldlosigkeit eines so ausgezeichneten Korps an einem widrigen Ereignisse' officieel vast te stellen was de nationale eer van het koninkrijk Hannover en van zijn leger van blaam gezuiverd.⁴⁶ Dat dit land en Groot-Brittannië in personele unie dezelfde vorst deelden,

45 Holmes, *Redcoat*, 393-394. Coss (*All for the King's shilling*, 145) relateert het bespelen van nationalistische sentimenten in Wellingtons leger. Nationale eer in het Napoleontische leger: M.J. Hughes, *Forging Napoleon's Grande Armée* (New York etc. 2012) 102-107.

46 Bekendmaking van het vonnis: *Allgemeine Zeitung*, 18 februari 1816, p.195. Direct na de slag bij Waterloo was de geallieerde legerleiding hierover een andere mening toegedaan. Als straf voor zijn gedrag werd het huzarenregiment eind juni 1815 opgedeeld in detachementen die werden toegevoegd aan de intendance (*Commissariat*) om bevoorradingsseenheden te escorteren (De Wit, 'Hanoverian issues', 2).

43 P. Robinson, *Military honour and the conduct of war. From ancient Greece to Iraq* (Londen etc. 2006) 2.

44 *Ibidem*, 3-5.

en dat een naaste verwant van deze vorst, de hertog van Cumberland, als erekolonel zijn naam gaf aan het regiment, is in dit verband niet zonder betekenis.

Van eminent belang was verder de eer van het regiment, de eigen eenheid met haar onderscheidende uniformen, gekoesterde tradities en trotse herinnering aan vroegere wapenfeiten. Met de uitroep 'Twenty-Eighth! Remember Egypt!', bijvoorbeeld, wees generaal Picton er de soldaten van het 28ste Infanterie-Regiment bij Quatre-Bras op dat het veertien jaar eerder bij Alexandrië wel voor hetere vuren had gestaan.⁴⁷ Het gevoel van saamhorigheid en het besef van onderlinge afhankelijkheid – Edward Coss noemt het regiment een 'adopted family', terwijl Kevin Linch het omschrijft als 'the core of military identity' – moest als vanzelf leiden tot uiterste loyaliteit jegens de regimentscommandant, de kolonel, én jegens het vaandel, dat allen desnoods met hun leven dienden te verdedigen.⁴⁸

Voor de officieren was er dan nog de persoonlijke eer. Deze gold in de eerste plaats voor de edelen onder hen, die alleen al op grond van hun sociale status te allen tijde 'eervol' moesten handelen. Maar gezien de aristocratische wortels van het officierschap was de militaire erencode evenzeer leidend voor de *roturiers*, die in toenemende mate tot de hoge legerangen toegang hadden gekregen.⁴⁹ Beide hoedanigheden vielen samen: men was

'an officer *and* a gentleman'. Op zijn persoonlijke eer moest een officier zeer zuinig zijn. Een smet op dit blazoen, of zelfs de suggestie daarvan, was voor hemzelf onverdraaglijk en voor zijn militaire omgeving onaanvaardbaar.⁵⁰

Dit laatste blijkt bijvoorbeeld uit het wedervaren van de tweede graaf van Portarlington, die in juni 1815 een cavalerieregiment commandeerde.⁵¹ Deze Britse luitenant-kolonel had al op 17 juni, tijdens de geallieerde terugtocht van Quatre-Bras naar Mont-Saint-Jean, geweigerd het bevel van lord Uxbridge op te volgen om met zijn eenheid de achtervolgende Fransen aan te vallen.⁵² Op de dag van Waterloo bevond hij zich in Brussel, en voor zijn 'absence from the field' kon hij geen overtuigende reden opgeven: volgens een versie verontschuldigde hij zich wegens ziekte, volgens een andere omdat hij zich had verslapen, volgens weer een andere versie had de volledig verstopte steenweg naar Mont-Saint-Jean hem verhinderd tijdig aanwezig te zijn. Zijn medeofficieren en zelfs zijn vriend, de Britse Prins Regent, kwamen voor hem op en probeerden zijn eer te redden, maar het mocht niet baten.⁵³ Door de indruk te wekken het slagveld te hebben gemedend had de graaf van Portarlington zichzelf en zijn regiment te schande gemaakt. Wellington behoedde hem weliswaar voor de krijgsraad, maar

47 Holmes, *Redcoat*, 403. Vgl. Linch, *Britain*, 136-138.

48 In Wellingtons leger: Coss, *All for the King's shilling*, 15; Linch, *Britain*, 155; Keegan, *Face of battle*, 184-185; Muir, *Tactics*, 175, 196-197. In het Napoleontische leger: Montroussier, *Éthique et commandement*, 50-61; Bodinier, *Officiers*, 236, 239, 245, 319-321; Hughes, *Forging*, 74-75.

49 M. Janowitz, *The professional soldier. A social and political portrait* (Glencoe, IL 1960) 215-219.

50 Holmes, *Firing line*, 301-304. Vgl. Keegan, *Face of battle*, 191-192; vgl. Hughes, *Forging*, 172-173; vgl. Bodinier, *Officiers*, 430-432.

51 Van Lord Portarlington's wedervaren op 17 en 18 juni 1815 bestaan verschillende versies. Hier is de recente versie van Clayton (*Waterloo*, 380) en Muir (*Wellington II*, 74) gevolgd als zijnde de meest plausibele. Een andere, voor lord Portarlington iets positievere versie in: Keegan, *Face of battle*, 190.

52 Siborne, *Waterloo letters*, 6

53 Ibidem, 101-102; 'Obituary: the Earl of Portarlington', *The Gentleman's Magazine* (febr. 1846) 201-202.

hij werd in september 1815 wel gedwongen zelf ontslag te nemen.⁵⁴

Een vergelijkbaar voorval, dat nageen nergens in Waterloo-literatuur ter sprake komt, betreft de op een na hoogste stafofficier van het Nederlandse leger, generaal-majoor jonkheer H.J. van der Wyck.⁵⁵ Deze bekleedde in juni 1815 de functie van Adjudant-Generaal, terwijl hij tevens de genie te velde commandeerde. Hem werden 'opzettelijk pligtverzuim' en 'betoonde lafhartigheid' verweten. Bij Quatre-Bras had Van der Wyck zich, nadat zijn paard licht gewond was geraakt, te lang van het slagveld verwijderd om een nieuw rijdier te zoeken. Bij Waterloo was de Adjudant-Generaal in het geheel niet aanwezig. Door tegenstrijdige orders en gebrekkige communicatie, zo verweerde Van der Wyck zich later, verbleef hij die dag noodgedwongen in Brussel, omdat de verkeerschaos op de steenweg naar Mont-Saint-Jean het ook hem onmogelijk zou hebben gemaakt het slagveld te bereiken.⁵⁶ Het lijken de gezochte argumenten van een angstige bureauofficier, waarmee dan ook geen genoegen werd genomen.⁵⁷ 'De Armée ziet

54 Muir, *Wellington II*, 74-75, 609 (noot 56).

55 Van der Wycks gedrag in de veldtocht van 1815 komt zijdelings ter sprake in: F. de Bas, *Prins Frederik der Nederlanden en zijn tijd III-2* (Schiedam 1904) 765, 1212 (noot 326). Overigens verwacht De Bas hem met een familielid dat tekort zou zijn geschoten bij het beleg van Bergen op Zoom in maart 1814. Vgl. N. Vels Heijn, *Waterloo. Glorie zonder helden* (herziene druk; Amsterdam 1990) 147.

56 *Memorie van defensie, overgegeven aan het Hooge Militaire Gerechtshof van het Koninkrijk der Nederlanden, uit naam en vanwege Herman Jan van der Wijck...* (Utrecht 1817).

57 De militaire carrière van Van der Wyck: A.J.C.M. Gabriëls, 'Harmen Jan van der Wyck', in: *Biografisch Woordenboek van Nederland 1780-1830*. Digitale publicatie: <http://resources.huysgens.knaw.nl/bwn1780-1830/lemmata/data/wyck> (geraadpleegd 17 augustus 2016).

[hem] met minachting aan,' constateerde de prins van Oranje kort na de slag, en 'niemand wil omgang met hem hebben'.⁵⁸ Aanvankelijk leek men deze affaire te willen oplossen door Van der Wyck, als directeur van de Zuidelijke Directie van Fortificatiën te Gent, over te plaatsten naar een militair-administratieve post in de provincie. Maar zijn superieur, luitenant-generaal C.R.Th. Krayenhoff, drong er sterk op aan dat hij zich zou zuiveren van de 'onuitwisbare blaam met welke [hij] zichzelf, zijne familie en het Corps Ingenieurs bedekt heeft', een *démarche* waaraan waarschijnlijk 'eene geheime veete' tussen beide generaals ten grondslag lag.⁵⁹ Uiteindelijk werd Van der Wyck in juli 1817 door het Hoog Militair Gerechtshof uit de legerdienst ontslagen.⁶⁰

Misinterpretatie en ressentiment

Wie er, objectief gezien, bij Waterloo niet tekortschoten als officier en hun manschappen bij Waterloo moedig en plichtbewust voorgingen in de strijd, waren de commandanten van de vijf bataljons waaruit de Nederlandse infanteriebrigade van generaal-majoor F.W. graaf van Bylandt bestond. Zij allen en ook Van Bylandt zelf raakten daarbij gewond.⁶¹ De

58 Prins van Oranje aan F.A. von der Goltz, 27 juli 1815 (Nationaal Archief Den Haag, Archief Ministerie van Oorlog, Geheim Verbaalarchief (2.13.67), inv.nr. 4, secreet verbaal, nr. 43).

59 *Memorie van defensie*, 13, 159. Vgl. F.W. von Mauvillon, *Niederland, was es war, ist, werden wird oder kann* (2de, uitgebreide druk; Wesel etc. 1844) 76-77 (noot 20); A. van Heezik, *Strijd om de rivieren. 200 jaar rivierenbeleid in Nederland* (Den Haag etc. 2006) 22.

60 Het archief van het Hoog Militair Gerechtshof is in 1944 door oorlogshandelingen verloren gegaan.

61 Vels Heijn, *Waterloo*, 115.

verliezen die de eenheid als geheel bij Quatre-Bras en Waterloo leed, waren – met 43 procent van de oorspronkelijke sterkte van ongeveer 3.000 bajonetten – uitzonderlijk hoog, of, in de woorden van Nicolaas Vels Heijn: 'militair gesproken is zo'n brigade [daarmee] praktisch vernietigd'.⁶²

Niettemin richtte 'the charge of absolute cowardice' jegens de Nederlandse troepen bij Waterloo zich juist op de Infanterie-Brigade Van Bylandt, en in de Britse lafheidsretoriek neemt de vermeende vlucht van deze eenheid onveranderlijk de eerste plaats in.⁶³ In Sibornes voetspoor herhaalden generaties Britse historici hoe vooral de jonge, ongeoefende dienstplichtigen in de brigade ontredderd raakten door het vijandelijke artillerievuur, vervolgens bij de massale Franse infanterieaanval nauwelijks het gevecht aangingen en in paniek wegrenden.⁶⁴ Het contrast tussen vluchtgrage Nederlanders en de standvastige Britten wordt daarbij steeds sterk aangezet:

As they rushed past the British columns, hissings, hootings, and execrations, were indignantly heaped upon them; and one portion, in its eagerness to get away, nearly ran over the grenadier company of the 28th British regiment, the men of which were so enraged, that it was with difficulty they could be prevented from firing upon the fugitives.⁶⁵

Volgens de huidige stand van het onderzoek was er echter geen sprake van dat de

Brigade Van Bylandt en masse het slagveld ontvluchtte.⁶⁶ Tegen de stootkracht van de dicht opeengepakte Franse colonnes waren vooral de jonge dienstplichtigen niet bestand. Het gevolg was dat hun slechts in twee gelederen opgestelde bataljons weliswaar na een eerste schotenwisseling terugweken, maar dat de veteranen – in het bijzonder het enige Zuid-Nederlandse bataljon – dapper standhielden.⁶⁷ Zoals van hen werd verwacht, wisten de officieren vervolgens een gedeelte van de ontredderde militiebataljons achter de linies te hergroeperen en opnieuw naar het front te leiden.⁶⁸ In de wanorde en hectiek van de strijd en in de dichte kruitdamp en het oorverdovende lawaai werden door de Britse bondgenoot al snel verkeerde conclusies getrokken.⁶⁹

Hiervan was eveneens sprake bij een tweede gebeurtenis waarop de Britse retoriek betreffende Nederlandse lafhartigheid bij Waterloo zich richt. Het gaat daarbij om het optreden van de Brigade Zware Cavalerie onder commando van generaal-majoor jonkheer A.D. Trip van Zoudtlandt. De drie regimenten met ruim 1.200 sabels waaruit deze eenheid

66 G. Glover, *Waterloo. Myth and reality* (Barnsley 2014) 128.

67 Chr.H. Scheltens, *Souvenirs d'un grognard belge. Les mémoires du colonel Scheltens*. Ch. Terlinden ed. (Brussel 1941) 200-202.

68 Adkin, *Waterloo companion*, 405-407; Vels Heijn, *Waterloo*, 120-121. Vgl. Muir, *Tactics*, 184-185, 213-214.

69 Siborne (*History of the war*, 249-250) zou dit overigens – onder druk van de Nederlandse en Belgische kritiek – in een noot in de derde druk van zijn werk erkennen. Vgl. Vels Heijn, *Waterloo*, 114. Over 'smoke and noise': Keegan, *Face of battle*, 139-142; Muir, *Tactics*, 24-25; Mastnak en Tänzer, *Denckwürdige und mörderische Schlacht*, 38.

62 Ibidem, 120; Adkin, *Waterloo companion*, 41, 184-185.

63 D.C. Boulger, *The Belgians at Waterloo* (Londen 1901) 23.

64 Baker-Smith, *Wellington's hidden heroes*, 114-115.

65 Siborne, *History of the war*, 249.

Links: Willem Frederik graaf van Bylandt (1771-1855). Schilderij door een onbekende kunstenaar uit circa 1830/1840

Instituut Collectie Nederland, Wikimedia Commons

Rechts: jonkheer Albert Dominicus Trip van Zoudtlandt (1776-1835). Schilderij door A.J. Dubois Drahonet uit 1823

Bron: R. Pawly, Les lanciers rouges (Erpe 1998) 120. Collectie Museum Stadskasteel Zaltbommel

bestond, namen deel aan drie grote charges tegen de Franse ruitery en aan verscheidene kleinere tegenaanvallen en manoeuvres.⁷⁰ Aanvankelijk gebeurde dit met veel succes, maar toen de verliezen toenamen – ook onder de officieren: twee regimentscommandanten raakten dodelijk gewond – kostte dit gaandeweg steeds meer moeite. Van een vlucht van het slagveld, zoals Siborne en zijn navolgers suggereren, was evenwel geen sprake.⁷¹

Niettemin herhalen de Britse historici gretig het volgende kolderieke voorval. Aan het begin van de avond wilde Lord Uxbridge, ‘desirous of exciting in them a courageous enthusiasm’, Trips Brigade persoonlijk voorgaan in een charge. Maar nadat hij met geheven sabel vooruit was

gestormd, werd hij er door zijn adjudant op gewezen dat niemand hem volgde. De geallieerde cavaleriecommandant keerde terug en verzocht Trip en zijn ruiters, hen met aanmoedigende woorden en gebaren aansporend, hem alsnog te volgen. Maar toen zij hem opnieuw alleen lieten chargeren, reed Uxbridge, ‘exasperated and indignant’, van hen weg.⁷² Met lafheid heeft dit incident echter niets te maken. Om te beginnen wisten Trip en zijn officieren niet wie de druk gesticulerende persoon in Brits kolonelsuniform was. Het was hun namelijk onbekend dat de prins van Oranje aan het begin van de slag ook het bevel over de Nederlandse ruitery aan Uxbridge had toevertrouwd. Bovendien konden zij de Engelssprekende edelman niet verstaan.⁷³ Het feit dat de meerderheid van de Britse officieren de talen van

70 Dellevoet, *Dutch-Belgian cavalry*, 188 (noot 297); Baker-Smith, *Wellington's hidden heroes*, 119-120; Franklin ed., *Waterloo. Netherlands correspondence I*, 161-162.

71 Wellington uitte zich later bij herhaling lovend over het optreden van Trip en zijn brigade bij Waterloo (Vels Heijn, *Waterloo*, 128-129; Dellevoet, *Dutch-Belgian cavalry*, 165-166, ook noot 231).

72 Siborne, *History of the war*, 296-297. Vgl. Siborne, *Waterloo letters*, 11-12.

73 Siborne, *Waterloo letters*, 4; D. Howarth, *Waterloo. A near run thing* (1968; Moreton-in-Marsh 1999) 100-101.

de andere geallieerden niet beheerste, leidde bij Waterloo nog tot meer immobiliteit of onbegrepen manoeuvres van niet-Britse eenheden, wat beschuldigingen van lafheid in de hand werkte.⁷⁴

De Britse aantijgingen van laakbaar gedrag van de Nederlandse bondgenoot bij Waterloo vinden hun oorsprong, zoals gezegd, in de informatie die vele honderden deelnemers aan de slag decennia later aan Siborne hadden verstrekt. Maar ook elders, in egodocumenten, biografieën en literaire werken, zijn deze beschuldigingen al vanaf 1815 terug te vinden. Zelfs de hertog van Wellington deed hieraan mee. De derde gebeurtenis die figureert in de lafheidsretoriek van de Britten met betrekking tot hun kleine bondgenoot, gaat dan ook terug op een door de geallieerde opperbevelhebber in de wereld gebracht verhaal. Wanneer de hertog zich in latere jaren incidenteel uitliet over de slag, dan was zijn *bête noire* namelijk steeds weer het Nassause bataljon van circa 800 lichte infanteristen, dat zich naar zijn mening bij de verdediging van de kasteelboerderij van Hougoumont laf zou hebben gedragen.⁷⁵ In het verslag van een gesprek dat hij hierover in 1837 met Wellington voerde, tekende lord Ellesmere bijvoorbeeld op:

At Waterloo the Duke placed them [the Nassauers] in the wood of Hougoumont, but here their courage failed them, and they fled at the first onset, leaving heavy work to be done by the [British] Foot-Guards. The Duke, when he saw them run, turned to the Austrian General, Vin-

cent, and said, 'Do you see those fellows run? Well, it is with these that I must win the battle, and such as these'.⁷⁶

In werkelijkheid leidde de kracht en omvang van de Franse aanvalsmacht ook hier tot het terugwijken, na verbeterde strijd, van een gedeelte van de Nassauers. Maar spoedig daarop namen zij hun oude positie weer in, om zich tot het eind van de dag te onderscheiden bij de verdediging van Hougoumont.⁷⁷ Door Wellingtons toedoen kreeg een malicieuze anekdote echter de status van een historisch feit.⁷⁸ Malicieus, omdat de hertog het niet kon verkroppen dat zijn Nederlandse onderbevelhebber, de prins van Oranje – eigenmachtig en dus tegen zijn bedoeling in – aan het begin van de dag de Britse gardesoldaten had vervangen door het bataljon Nassause hulptroepen in Nederlandse dienst.⁷⁹

Zoals sommige Britse militairen zich later de het slagveld ontvluchtende Huzaren van Cumberland herinnerden als 'Belgians', zo gebeurde dat ook met de Nassauers die

76 Graaf van Ellesmere, *Personal reminiscences of the Duke of Wellington by Francis, the first Earl of Ellesmere*. Gravin van Stafford ed. (Londen 1903) 157 [januari 1837]. Bij andere gelegenheden beweerde Wellington bovendien dat enkele Nassauers tijdens hun 'vlucht' op hem zouden hebben geschoten (Mittelacher, 'Nassauers', 239).

77 Adkin, *Waterloo companion*, 183, 342, 407.

78 Mittelacher, 'Nassauers', 228.

79 Ibidem, 237-238. Vgl. Franklin ed., *Waterloo. Netherlands correspondence I*, 53, 96. Dit bataljon was een van de Nassause eenheden die sinds juli 1814 als hulptroepen in dienst waren van het Nederlandse leger (Glover ed., *Waterloo archive II*, 235 (noot 340)).

74 Over de 'linguistic incompetence of the British': Baker-Smith, *Wellington's hidden heroes*, hfst. 5.

75 M. Mittelacher, 'The Nassauers at Hougoumont', *Journal of the Society for Army historical Research* 81 (2003) 228-242, vooral 240-242; Glover ed., *Waterloo archive II*, 155-158.

zij hadden zien terugwijken bij Hougoumont.⁸⁰ Van dit vanzelfsprekend gelijkstellen van wegrennende troepen met Nederlandse militairen was eveneens sprake in de weergave van andere gebeurtenissen bij Waterloo. Vele ooggetuigen vermelden bijvoorbeeld hoe het achter het front – op de steenweg van Mont-Saint-Jean naar Brussel, alsook in het belendende Zoniën-woud – krioelde van vluchtelingen van allerlei rang en natie. De Britten duiden deze deserteurs wederom graag aan als ‘Belgians’, maar gaan daarmee voorbij aan het feit dat zich onder hen een groot aantal van hun eigen *redcoats* bevond.⁸¹ Natuurlijk was Wellington als geen ander bekend met deze onaangename waarheid.⁸² Het is een van de redenen dat hij geen medewerking verleende aan geschiedschrijvers van de veldslag, die zich weldra bij hem aandienden.⁸³

80 Britse ooggetuigen die de vluchtende Hannoveraanse Huzaren van Cumberland aanzagen voor ‘Belgians’: bijv. A.S. Frazer, *Letters of colonel sir Augustus Simon Frazer ... , written during the Peninsular and Waterloo campaigns*. E. Sabine ed. (Londen 1859) 560; Ch. O’Neil, *The military adventures of Charles O’Neil, who was a soldier in the army of Lord Wellington...* E. Livermore ed. (Worcester 1851) 238-239. Vgl. Baker-Smith, *Wellington’s hidden heroes*, 120. Britse ooggetuigen die de vluchtende Nassauers bij Hougoumont aanzagen voor ‘Belgians’: bijv. Frazer, *Letters*, 556; J. Malcolm, *The life and correspondence of major-general sir John Malcolm*. J.W. Kaye ed. (2 dln.; Londen 1856) II, 102.

81 Muir, *Wellington II*, 75; idem, *Tactics*, 215; Vels Heijn, *Waterloo*, 119. Bijv. J. Sperling, *Letters of an officer of the corps of royal engineers from the British army in Holland, Belgium and France to his father, from the latter end of 1813 to 1816* (Londen 1872) 129; B. Jackson, *Notes and reminiscences of a staff officer, chiefly relating to the Waterloo campaign...* R.C. Seaton ed. (New York etc. 1903) 47; Glover ed., *Waterloo archive I*, 186; ibidem IV, 349; Robin ed., *Waterloo*, 61.

82 Vgl. Hertog van Wellington, *Supplementary despatches [sic] and memoranda of field marshal Arthur Duke of Wellington*. Hertog van Wellington ed. (15 dln.; Londen 1858-1872) (WSD) X, 538, sub 3 en 4.

83 R.E. Foster, *Wellington and Waterloo. The Duke, the battle and posterity, 1815-2015* (Stroud 2014) 92-93, 145-147.

The Duke of Wellington with colonel Gurwood at Apsley House. Schilderij door A. Morton uit circa 1840. Wellington werkt in de bibliotheek van zijn Londense residentie samen met zijn secretaris, kolonel John Gurwood, aan de uitgave van zijn militaire correspondentie.

R. Muir, *Wellington II (New Haven etc. 2015) afb. 38. The Wallace Collection, Londen*

Naar aanleiding van vermeende insubordinatie en lafheid van Britse kanonnières tijdens de grote Franse cavaleriecharges schreef Wellington eind 1815:

It is on account of these little stories, which must come out, that I object to all propositions to write what is called a history of the battle of Waterloo. If it is to be a history, it must be the truth, and the whole truth, or it will do more harm than good [...]. But if a true history is written, what will become of the reputation of half of those who have acquired reputation, and who deserve it for their gallantry, but who, if their mistakes and casual misconduct were made public, would not be so well thought of? I am certain that if I were to enter into a critical discussion of everything that occurred from the 14th to

the 19th June, I could show ample reason for not entering deeply into these subjects.⁸⁴

Om dezelfde reden was Wellington er tegen om van lafheid beschuldigde Britse officieren publiekelijk voor een krijgsraad te brengen. De hertog vond het beter degenen van wie 'cowardice in the face of the enemy' was bewezen te dwingen zelf ontslag te nemen, wat omwille van de eer van het regiment steeds in alle stilte geschiedde.⁸⁵ Het voorbeeld van de graaf van Portarlington is reeds vermeld, en wellicht was zelfs de Hannoveraanse overste Von Hake aan een vonnis ontkomen, had diens beschamende optreden niet al meteen zoveel ruchtbaarheid gekregen⁸⁶; in laatstge-

noemd geval kan overigens ook Wellingtons persoonlijke wrok naar aanleiding van een *affaire de femme* een dergelijke gang van zaken hebben verhinderd.⁸⁷ Voor zover bekend zijn slechts twee Britse kapiteins op beschuldiging van lafheid in de slag bij Waterloo voor de krijgsraad gebracht, en ook hier gebeurde dit 'because of the enmity of their ambitious and not very popular accuser'. Beiden werden overigens vrijgesproken.⁸⁸ Uiteraard was een dergelijke behandeling slechts voorbehouden aan officieren. Britse soldaten die schuldig werden bevonden aan vaandelvlucht, kregen zware lijfstraffen, zoals geseling met vele honderden slagen.⁸⁹

Onbegrip en vooroordeel

Wanneer de Britten gebrek aan moed binnen de eigen gelederen het liefst stilhielden, dan dringt zich des te meer de vraag op waarom zij hun Nederlandse bondgenoten wel van lafheid betichtten. Bij de beantwoording van deze vraag dient een onderscheid te worden gemaakt tussen wat de Britse veteranen hierover hebben opgetekend enerzijds en de wijze waarop Britse historici hiervan later gebruik hebben gemaakt anderzijds. Beide oordeelvellingen kwamen namelijk onder geheel verschillende omstandigheden tot stand, en alleen de aantijgingen in laatstgenoemde publicaties kunnen worden te-

84 WSD XIV, 618-620. Vgl. Hertog van Wellington, *The dispatches of field marshall the Duke of Wellington during his various campaigns ... from 1799 to 1818*. J. Gurwood ed. (Nieuwe uitgave, 13 dln.; Londen 1837-1838) (WD) XII, 590. Over Wellington en de Britse artillerie: H.W. Lovett Hime, 'The Waterloo myth of Royal Artillery cowardice', *Smoothbore Ordnance Journal* 5 (2012) 25-31; N. Lipscombe, *Wellington's guns. The untold story of Wellington and his artillery in the Peninsula and at Waterloo* (Oxford 2013) 376-379, 392-398. Ook in het geval van Wellingtons beschuldigingen aan het adres van de Britse artillerie spelen persoonlijke ressentimenten een rol: 'no love was lost between the General and his gunners' (ibidem, 28-29, 394).

85 Bijv. WD XII, 630-631. Clayton, *Waterloo*, 380; Muir, *Wellington II*, 74-75, 609 (noot 56); idem, *Tactics*, 187-188.

86 Mastnak en Tänzer, *Denckwürdige und mörderische Schlacht*, 47. De omstrede aftocht van de eveneens Hannoveraanse *Landwehr*-bataljons Hildesheim en Peine tijdens de slag bij Waterloo bleef bijvoorbeeld zonder gevolgen, '[denn] es sei die unumstössliche Absicht des Herzogs von Wellington, dass alle dergleichen Dinge in Vergessenheit begraben werden sollten' (De Wit, 'Hanoverian issues', 9 (noot 18)).

87 Von Hassel, *Geschichte*, 130 (noot 1); G. Kollmann en I. Kollmann-Gümmer, *Sagen und Erzählungen von der Emmer, der Weser und der Ilse* (Hameln 1989) 53-54.

88 Ch. Hames en H. Ross-Lewin, beiden kapitein in het 32ste Infanterie-Regiment, werden beschuldigd 'of sheltering behind a bank after their men had gone forward' (Clayton, *Waterloo*, 380).

89 Muir, *Wellington II*, 75.

ruggevoerd op ‘the Kiplingesque jingoism rampant in Victorian Britain’, zoals David Hamilton-Williams het heeft omschreven.⁹⁰ Dit nationalistische superioriteitsbesef zorgde ervoor dat de minachtende observaties en smalende commentaren, zowel van Sibornes correspondenten als van de vele militaire memoireschrijvers, bij de Britse geschiedschrijvers vanaf het midden van de negentiende eeuw in zulke goede aarde vielen en door hen gretig werden overgenomen. Het ontstaan van deze negatieve oordelen verklaart het echter niet. Hiervoor zijn andere redenen aan te wijzen.

Tijdens de veldtocht van 1815 waren de Britse en Nederlandse gelegenheidsbondgenoten in vrijwel ieder opzicht vreemden voor elkaar. Overrompeld door Napoleons snelle en krachtige opmars naar het noorden waren zij plotseling op elkaar aangevoelen en ontbrak de tijd elkaar te leren kennen. In veel gevallen was het de Britse militairen onbekend met wie zij op het slagveld schouder aan schouder vochten. De uniformen waren hun vreemd; vandaar het door elkaar halen van Nederlandse (‘Belgian’) en Duitse eenheden.⁹¹ Ook spraken zij elkaars taal niet; vandaar misverstanden als met de Brigade Trip.⁹² Het ontbrak de geallieerden bij Waterloo aan recente ‘common battle experience’, zodat men niet wist wat de onbekende buitenlanders naast hen in professionele zin waard waren.⁹³ Onbegrip leidde zodoende al snel tot wantrouwen, een wantrouwen dat in overgeleverde vooroordelen een vruchtbare voedingsbodem vond.

90 Hamilton-Williams, *Waterloo*, 28.

91 Vgl. Wishon, *German forces*, 61.

92 Vgl. Knoop, *Beschouwingen*, 17; vgl. Wishon, *German forces*, 54-56.

93 Vgl. Wishon, *German forces*, 90.

Op grond van vroegere militaire samenwerking, het recentst tijdens de Postenoorlog in de Zuidelijke Nederlanden in 1793-1794, hadden de Staatse troepen namelijk de naam laf te zijn.⁹⁴ ‘Our good friends the Dutch have again behaved with their usual cowardice,’ aldus de Britse opperbevelhebber, de hertog van York, in 1793: ‘they abandoned [their posts] without firing a shot, and retreating with the utmost precipitation.’⁹⁵ En diens adjudant noteerde onthutst over deze zich telkens terugtrekkende of vluchtende bondgenoot: ‘From such friends and allies, may the Lord deliver us.’⁹⁶ In de jaren daarna, toen de Nederlandse troepen tijdens de invasie van 1799 in Noord-Holland en die van 1809 in Zeeland hun tegenstanders waren, toonden zij in Britse ogen wederom een gebrek aan moed en standvastigheid.⁹⁷

Uiteraard zijn deze vooroordelen niet los te zien van het in de loop van de achttiende eeuw sterk toegenomen Britse identiteitsbesef. Dit nationale zelfbewustzijn moge in de eerste decennia van de negentiende eeuw zelfgenoegzaam – zo niet zelfingenomen – van aard zijn geweest, maar daarmee is het nog niet het

94 Volgens Wishon (ibidem, 65-66) gaat de lage dunk die de Engelsen c.q. Britten van de Staatse troepen hadden zelfs ten dele terug op de oorlogen van stadhouder-koning Willem III.

95 Geciteerd in: A.H. Burne, *The noble duke of York* (Londen etc. 1949) 70. Vgl. ibidem, 68.

96 H. Calvert, *The journals and correspondence of general sir Harry Calvert ... , comprising the campaigns in Flanders and Holland in 1793-4*. H. Verney ed. (Londen 1953) 80. Vgl. ibidem, 16, 106, 131, 134, 159, 365.

97 Burne, *Noble duke of York*, 267-268.

The fight for the standard. Schilderij door R. Ansdell uit 1847. Het Brits nationaal zelfbewustzijn verbeeld: een dragoner van het regiment Scots Greys maakt zich bij Waterloo meester van een Frans vaandel.

Collectie Edinburgh Castle, Wikimedia Commons

xenofobe superioriteitsbesef dat het late Victoriaanse tijdperk zou kenmerken.⁹⁸ Zeker niet onder Wellingtons militairen, die de omgang met collega's uit andere landen bepaald wel gewend waren en hen op hun professionele waarde konden schatten; 'there were no deep-seeded anti-

pathies,' concludeert Wishon in dit verband.⁹⁹

Al tijdens de oorlog tegen de Fransen op het Iberisch schiereiland van 1807 tot 1814 – de zogeheten *Peninsular War*, waaraan velen bij Waterloo scherpe herinneringen bewaarden – opereerden de Britten zowel naast als met buitenlandse troepen. Bijzonder was de zeer nauwe betrekking tot de Portugese militairen. Op verzoek van de regering in Lissabon reorganiseerden, trainden en bewapenden de Britten vanaf 1809 dit leger naar Engels model. Met veelal Britse officieren als commandant gingen de Portugese eenheden vervolgens als *integrated corps* op in Wellingtons legermacht.¹⁰⁰ Over hun aandeel in de strijd uitten de Britten zich dan ook allengs met steeds meer lof.¹⁰¹ Een officier prees de Portugezen 'both for their excellence as troops and their cordial cooperation with their allies.' Volgens een ander 'they gained the entire admiration of the whole British army. Indeed they performed several individual acts of heroism.' En weer een andere Britse veteraan zwaaide hen zelfs de hoogst denkbare lof toe door te vermelden dat '[they were] ac-

98 L. Colley (*Britons. Forging the nation, 1707-1837* (New Haven etc. 1992) 321-322) stelt vast dat in de jaren na Waterloo 'the chauvinistic euphoria that might have been expected [...] was for a long time strangely absent'. Er was toen in Groot-Brittannië geen sprake van 'triumphant sensations of national glory', maar veeleer van 'disorientation' en een 'profound but generalised uncertainty'. Vgl. P. Langford, *Englishness identified. Manners and character, 1650-1850* (Oxford 2000) 314-317; vgl. B. Collins, *War and Empire. The expansion of Britain, 1790-1830* (Harlow 2010) 10-15.

99 Wishon, *German forces*, 199-200. Vgl. Lynch, *Britain*, 155: 'Although the British Army was the military force of the UK, it was not nationalistic'.

100 M. Glover, 'Beresford and his fighting cocks', *History Today* 26 (1986) 262-268. Over het onderscheid tussen *allies* en *integrated corps* zie: Wishon, *German forces*, 6-7.

101 Zeker in het begin van de oorlog waren er ook negatieve oordelen over de Portugese troepen, maar toen de hervorming van het leger door lord Beresford vanaf 1810 zijn vruchten begon af te werpen, gingen de lofprijzingen domineren.

ting with the same energy and bravery as their island allies.¹⁰² Zo oordeelde uiteindelijk ook Wellington: in 1812 noemde hij ‘the Portuguese troops, next to the British, the best in the Peninsula.’¹⁰³ Sterker nog, in de maanden voor de slag bij Waterloo drong de hertog er zowel in Londen als in Lissabon op aan 15.000 Portugese infanteristen naar Zuid-Nederland over te brengen om daar ‘with their old companions, and under their old commanders’ de strijd tegen Napoleon aan te gaan.¹⁰⁴

Hoe geheel anders lieten de Britse militairen zich uit over de Spaanse troepen. Deze vochten niet als *integrated corps*, maar als bondgenoten op afstand naast hen op de Iberische slagvelden. Zij bleven daardoor grotendeels vreemden voor hen, met alle gevolgen van dien voor de oordeelvorming.¹⁰⁵ Wellington zelf had een bijzonder lage dunk van de Spanjaarden. ‘Whole corps threw away their arms, and ran off *in my presence*, when they were neither attacked nor threatened with an

attack,’ verzuchtte hij in 1809 na de slag bij Talavera.¹⁰⁶ Velen van zijn *Peninsular veterans* vervloekten de Spaanse militairen in hun brieven en memoires als ‘the damnest set of cowards’, hekelen hun onbetrouwbaarheid als bondgenoten, omdat ‘the smell of powder often seeming to cause them to be missing when wanted’, en bespotten ‘in how dastardly a manner the grand and illustrious Spaniards set off.’¹⁰⁷ Ook aan deze beschuldigingen lagen overigens oude stereotyperende vooroordelen en politieke ressentimenten ten grondslag. Tussen 1701 en 1808 hadden Groot-Brittannië en Spanje elkaar immers, als maritieme en koloniale grootmachten, keer op keer bitter bevochten.¹⁰⁸

Bij Waterloo zien we vergelijkbare verhoudingen. Tegenover de negatieve oordelen van Britse militairen over de moed en standvastigheid van de Nederlandse eenheden naast hen, staan de lofprijzin-

102 De citaten zijn ontleend aan respectievelijk: H. Ross-Lewin, *With ‘the Thirty-Second’ in the Peninsular and other campaigns*. J. Wardell ed. (Dublin 1904) 311; Ch. Boutflower, *The journal of an army surgeon during the Peninsular War* (Manchester 1912) 61; A.L. Hay, *A narrative of the Peninsular War* (Londen 1839) 167. Vgl. Daly, *British soldier*, 154.

103 *WD IX*, 108.

104 *WSD X*, 43; *WD XII*, 398. Vgl. Ch. MacFarlane, *Life of the Duke of Wellington* (Londen 1852) 223: ‘... it is believed that the duke would have given all the truly Belgian regiments [at Waterloo] for as many companies of the Portuguese, who had become under him nearly as good soldiers as our own’.

105 Vgl. Wishon, *German forces*, 46-47.

106 *WD V*, 80. Ch.J. Esdaile (*The Duke of Wellington and the command of the Spanish army, 1812-14* (Basingstoke etc. 1990) 180-181) wijst op de ‘breath-taking ... inaccuracy and injustice’ van Wellingtons oordeel over de Spaanse troepen, wat mede heeft bijgedragen aan het negatieve beeld van hun optreden in de geschiedschrijving.

107 De citaten zijn ontleend aan respectievelijk: A. Gordon, *At Wellington’s right hand. The letters of lieutenant-colonel sir Alexander Gordon, 1808-1815*. R. Muir ed. (Stroud 2003) 51; W. Lawrence, *The autobiography of sergeant William Lawrence. A hero of the Peninsular and Waterloo campaigns*. G. Nugent-Bankes ed. (Londen 1886) 53; G. Simmons, *A British rifle man. The journals and correspondence of major George Simmons*. W. Verner ed. (Londen 1899) 37.

108 Daly, *British soldier*, 19-20.

gen voor het *King's German Legion* (K.G.L.), het contingent van circa 6.500 Hannoveranen dat, eveneens op Engelse leest geschoeid, als een *integrated corps* in Wellingtons strijdmacht was opgenomen.¹⁰⁹ Met deze Duitsers hadden de Britten al in Portugal en Spanje zij aan zij gevochten; men kende hen dus en wist wat men aan hen had. 'It is impossible to have better soldiers than the real Hanoverians,' berichtte Wellington in 1811 tevreden aan Londen.¹¹⁰ De mening van de hertog werd door zijn ondergeschikten gedeeld: 'British officers and soldiers willingly conceded K.G.L. regiments to be the equal of their own,' constateert John Keegan.¹¹¹ Bij Waterloo bevestigde het Legioen opnieuw zijn reputatie, in het bijzonder met de heroïsche, maar vergeefse verdediging van de hoeve van La Haye Sainte.¹¹²

Conclusie

'Believe me that every man you see in a military uniform is not a hero,' aldus de hertog van Wellington kort na zijn beslissende overwinning op Napoleon.¹¹³ En inderdaad, zoals in iedere veldslag was er ook bij Waterloo sprake van bewonderenswaardige moed naast onmiskenbare lafheid in velerlei vorm en gradatie. Er

was collectieve lafheid, zoals van de Huzaren van Cumberland, en individuele lafheid, variërend van de gemene soldaten tot hoofd- en opperofficieren als overste Von Hake, overste Portarlington en generaal-majoor Van der Wyck. Er was lafheid bij de overwonnen Fransen, evengoed als bij de zegevierende Britten en hun bondgenoten.

In het voorafgaande is aan de hand van enkele voorbeelden geprobeerd duidelijk te maken dat de Nederlandse troepen zich bij Waterloo, in tegenstelling tot wat Britse historici steeds opnieuw hebben beweerd, niet minder dapper hebben betoond dan hun geallieerde strijdmakkers. Hun beschuldiging dat de 'Belgians' zonder veel weerstand te bieden in groten getale het slagveld ontvluchtten, is in zijn algemeenheid onjuist. Dat deze valse indruk toch heeft postgevat, is te wijten aan de eenzijdige en onkritische wijze waarop de historiografie gebruikmaakte van de Britse ooggetuigenverslagen. De negatieve oordelen die daarin over het optreden van de Nederlandse militairen worden geuit, waren immers geheel in overeenstemming met het nationalistische superioriteitsbesef dat ook de meeste historici vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw in zijn greep had. Dat de standvastige *redcoats* de Franse vijand geheel alleen hadden moeten tegenhouden, omdat de Nederlandse bondgenoten er al meteen vandoor waren gegaan, werd zodoende een retorische *topos* in de Britse geschiedschrijving.

De schampere opmerkingen van de Britse Waterloo-veteranen houden echter geen verband met dit Victoriaanse chauvinisme. De meeste deelnemers aan de strijd stelden hun herinneringen namelijk al in de eerste decennia van de negen-

109 Wishon (*German forces*) wijdt zijn zesde hoofdstuk aan het *King's German Legion* als voorbeeld van een *integrated corps* in het Britse leger. De Hannoveranen van het K.G.L. dienen overigens te worden onderscheiden van de militairen uit het koninkrijk Hannover die als hulpstroepen (*Subsidienkorps*) van het Britse leger dienden (Mastnak en Tänzer, *Denckwürdige und mörderische Schlacht*, 10-14).

110 *WD VIII*, 56.

111 Keegan, *Face of battle*, 123.

112 B. Simms, *The longest afternoon. The 400 men who decided the battle of Waterloo* (Londen 2014).

113 *WD XII*, 590.

tiende eeuw op schrift. Afgezien van de vervorming in de herinnering ‘at so great a distance of time’, zoals lord Uxbridge het formuleerde, is het afkeurend oordeel over de Nederlandse militairen in vele gevallen terug te voeren op misinterpretatie.¹¹⁴ In de rook en de herrie, in de chaos en het gevaar van de veldslag kon men elkaars bijdrage aan de strijd onmogelijk objectief beoordelen. Een rugwaartse manoeuvre, zoals die van Van Bylandts Brigade of het Nassause bataljon bij Hougoumont, werd daarbij al gauw opgevat als een vlucht.

Onbekendheid met de Nederlandse gelegenheidsbondgenoot was een andere belangrijke reden voor de Britse gering-schatting. Door Napoleons bliksemoffensief moest Wellingtons multinationale strijdmacht onmiddellijk de strijd aangaan. De Britse en Nederlandse troepen – tot voor kort nog elkaars vijanden – werd zodoende geen tijd gegund langer met elkaar op te trekken om elkaar te leren kennen en waarden. In allerijl bijeengebracht had het geallieerde leger bij Waterloo een *ad hoc* karakter, waardoor samenhang ontbrak. Het gevolg was miscommunicatie omdat men elkaars taal en uniformen niet kende en er onduidelijkheid bestond over de commandostructuur. De als lafheid opgevatte immobiliteit van Trips Brigade is hiervan een voorbeeld.

De gispende commentaren van de Britse Waterloo-veteranen op het optreden van hun Nederlandse bondgenoten waren in overeenstemming met overgeleverde vooroordelen op grond van vroegere militaire samenwerking. Deze vooringenomenheid mag echter niet worden verward met kwaadaardigheid, met een welbewust streven de ander zwart te maken.

Zeker, bij sommige aantijgingen speelden persoonlijke ressentimenten een rol – zoals bij Wellingtons oordeel over de Nassauers bij Hougoumont – maar in het algemeen was het Britse misprijzen hoogstens ingegeven door zelfgenoegzaamheid. De vergelijking met de Portugese en Hannoveraanse samenwerking laat zien dat de Britse militairen niet *a priori* neerkijken op buitenlandse medestrijders en steeds bereid waren hun professionele optreden naar waarde te schatten. In dit licht bezien was hun negatieve oordeel over de Nederlandse troepen beslist niet vanzelfsprekend, maar juist bij Waterloo wel onvermijdelijk.

Over de auteur

Dr. **Jos Gabriëls** is als senior onderzoeker verbonden aan het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis in Amsterdam. Hij is gespecialiseerd in de politieke en militaire geschiedenis van het Napoleonische tijdvak. Hij publiceerde o.a.: ‘Betrouwbaar of bekwaam. Ideologie en professionalisme bij de keuze van generaals voor het nieuwe Nederlandse leger, 1814-1815’, *Tijdschrift voor Geschiedenis* 126 (2013) 34-55.

E-mail: jos.gabriels@huygens.knaw.nl

¹¹⁴ Siborne, *Waterloo letters*, 7.